

Phố Cổ Sài Gòn, Còn Hay Mất?

--- Trà Giang ---

Khu phố giới hạn trong phạm vi các con đường Hùng Vương (bắc), kênh Tàu Hủ (nam), Lương Nhữ Học (tây) và Phù Đổng Thiên Vương (đông) còn trực chính là đường Triệu Quang Phục. Đây là khu vực từng được nghi ngờ là trung tâm buôn bán cổ xưa của Chợ Lớn trong thời kỳ, từ năm 1930. Trung tâm buôn bán Chợ Lớn là chợ Bình Tây, vậy trước đó nó ở khu vực nào?

Theo những tài liệu còn lại. Sau năm 1865, khi đã kiểm soát được Nam Kỳ, chuẩn đô đốc Pháp là G.Roze đã ký nhiều văn bản trong đó một số đường trong khu vực này bị cấm dựng nhà lá, văn bản cũng quy định mức thuế những nhà trong khu vực này thuộc loại cao nhất với 0,150 Fr/m² trong khi những đường khác chung quanh chỉ ở mức 0,05 Fr/m². Điều này đủ để chứng tỏ đây là khu vực buôn bán sầm uất. Cũng theo Trương Vĩnh Ký thì năm 1885 khu vực Chùa Quan Đế và Quảng Tôn Cái (đường Triệu Quang Phục bây giờ) có nhiều những nhà buôn bán giàu có, vách xây gạch, nóc có phong tô, lợp ngói lán ống y như ở bên Trung Quốc. Bài Gia Định phú cũng có miêu tả về nhà cửa ở khu vực này:

- Ngói lợp vênh lên, phố thương khách tòa ngang tòa dọc
- Hàm che cánh én, nhà quan dân hàng văn hàng dài.

Cũng theo các tài liệu không ảnh thì nhà cửa trong khu vực này từ những năm 1920-1950 không khác bao nhiêu so với hiện nay (trừ đường Hải Thượng Lãn Ông), từ sau cuộc khủng hoảng kinh tế thế giới năm 1933 cho đến Chiến tranh thế giới lần II thì tốc độ xây dựng ở Chợ Lớn giảm đi rất nhanh, cho nên những nhà được xem là nhà cổ thường được xây dựng vào những năm 1920.

Nếu đi trên những con đường trong khu vực này, bạn có thể dễ dàng nhận thấy vẫn còn đủ loại nhà cổ xây dựng trước năm 1930, trong đó nhiều nhà vẫn còn nguyên con sơn gỗ đỡ mái hiên ở dạng đầu củng với phong cách hoàn toàn Trung Quốc. ở đây cũng có những dạng nhà với các chi tiết, họa tiết phương Tây nhưng toàn bộ mặt nhà vẫn là phong cách "Tàu". Đồng thời nằm trong khu vực này còn có một số ngôi chùa, đình cổ nổi tiếng. Nhiều ngôi chùa có kiến trúc độc đáo và thu hút du khách trong và ngoài nước rất đông đảo. Đi dọc xuống phía bờ kênh Tàu Hủ là đường Hải Thượng Lãn

Ông, phố Thuốc Bắc của Sài Gòn. Khi đi vào khu vực này, du khách không chỉ cảm nhận được quang cảnh, kiến trúc mà còn thưởng thức cả hương vị cổ nữa. Có thể nói, đây là một trong những khu phố cổ hiếm hoi còn sót lại của Sài Gòn trong cơn lốc xây dựng và việc chậm trễ bảo tồn những kiến trúc cổ còn sót lại là rất đáng tiếc bởi hiện nay khu phố cổ đang lâm vào tình trạng hư hỏng và mất dần các công trình cổ.

Nghiêm trọng hơn là nhiều nhà đã bị phá bỏ hoàn toàn để xây dựng mới. Do yêu cầu mở rộng đường nên hàng loạt nhà cổ trên đường Nguyễn Trãi đã bị phá bỏ hoàn toàn diện tích lớn phía trước như trên đường Triệu Quang Phục, Nhà nước quản lý đến 22% nhà, 20% thuộc các cơ quan xí nghiệp và 58% thuộc sở hữu tư nhân. Đây là một thuận lợi lớn để khôi phục nhưng nếu không có biện pháp kịp thời thì hậu quả sẽ không nhỏ, bởi vì những nhà thuộc sở hữu Nhà nước đã hóa giá sẽ bị đập để xây dựng mới, những nhà chưa hóa giá sẽ không hề được sửa chữa gì và xuống cấp trầm trọng. Kinh nghiệm cay đắng ở hai dãy phố cổ quanh chợ Bình Tây cho thấy, khi không có sự quan tâm thì những dãy nhà đã xuống cấp đến mức hiện nay chỉ còn nước đập bỏ để xây lại chứ khó có khả năng phục chế.

Kinh nghiệm ở Singapore cho thấy Nhà nước đã mua hẳn lại các khu nhà và cải tạo công năng để phục vụ cho du lịch. Nhà nước có thể cho người dân linh động trong màu sắc nhưng đường nét chung của kiến trúc bắt buộc phải giữ nguyên, để người dân tự giác giữ gìn kiến trúc cổ, Singapore đã có những chính sách ưu đãi thuế đối với những hộ dân sống trong đó... Nhưng vấn đề kinh phí để sửa chữa và phục chế khu vực phố cổ Triệu Quang Phục xem ra không khả quan vì chỉ với 24 công trình kiến trúc trong khu vực này đã đòi hỏi tới hơn 40 tỷ đồng. Điều quan trọng nhất là phải giữ gìn được dãy nhà cổ trước chùa Hoa mà theo kế hoạch sẽ bị giải tỏa để mở rộng đường Nguyễn Trãi. Nếu dãy nhà này bị phá thì đây sẽ là điều đáng tiếc nhất trong lịch sử bảo tồn kiến trúc của TP Hồ Chí Minh. Kiến trúc sư Nguyễn Minh Tiến, cán bộ chương trình Bảo tồn cảnh quan kiến trúc đô thị nói: "Tất cả con đường ở TP Hồ Chí Minh đều có lộ giới mới và cũ, nghĩa là tất cả có thể bị phá bỏ bất cứ lúc nào. Mở rộng giao thông là một việc làm hết sức cần nhưng nên cân nhắc, cần phải giữ lại một vài con đường để có thể giữ lại những kiến trúc trên đó".

Khi còn sống, cụ Vương Hồng Sển đã viết trong cuốn Sài Gòn năm xưa như sau: "Phố Triệu Quang Phục ngày nay bắt đầu từ chùa Quan Đế chạy dài tận mé sông quả là địa điểm đất cổ Sài Gòn, rất đáng được liệt kê vào sổ cổ tích và nên ủng hộ cho đến kỳ cùng, không nên vì lý do nào cho phép sửa đổi xây cất lại mới làm mất dấu vết lịch sử của nó...". Sài Gòn vừa kỷ niệm 300 năm thành lập và phát triển, tiền tỷ đã được bỏ ra để cho lễ hội và những hoạt động kỷ niệm, chào mừng... nhưng sẽ là

bất công nếu không có tiền dành cho việc bảo tồn và phục chế lại những ngôi nhà cổ, chứng nhân cho cuộc sống một thời của người Sài Gòn, đất Sài Gòn.